

Рішенні від 23.12.1997 р. у справі про Рахункову палату, перерозподіл конституційної компетенції є можливим тільки шляхом внесення змін до Конституції. У свою чергу, у Рішенні від 30.10.1997 р. у справі К.Г. Устименка Суд зазначив, що винятки з конституційних норм повинні встановлюватися самою Конституцією, а не іншими нормативними актами. Тому, на наше глибоке переконання, функція загального нагляду, передбачена Законом про прокуратуру і не передбачена Основним Законом, є неконституційною і потребує вилучення із поточного законодавства.

Бібліографічні посилання

1. Казанцев С.М. История царской прокуратуры. – СПб., 1993.
2. Кони А.Ф. Приемы и задачи прокуратуры // Собрание сочинений. – Т. 4. – М., 1967. – С. 121-200.
3. Кононов А.Л. Из истории надзора за соблюдением прав и законных интересов граждан (двадцатые годы) // Советская прокуратура: Очерки истории / Отв. ред. И.И. Карпец. – М., 1993. – С. 42-52.
4. Концепция судебной реформы в РФ / Сост. С.А. Пашин. – М., 1992.
5. Костиков В.В. Сумерки свободы: Очерки. – М., 1991.
6. Михайловская И. Прокуратура в России // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 1999. – № 3. – С. 70-76.
7. Пашин С. Краткий очерк судебных реформ и революций в России // Отечественные записки. – 2003. – № 2. – С. 161-182.
8. Петрухин И.Л. Судебная власть, прокурорский надзор и органы расследования преступлений // Судебная власть / Под ред. И.Л. Петрухина. – М., 2003. – С. 141-209.
9. Рогожин А.И. Очерк истории социалистической законности УССР в период иностранной военной интервенции и Гражданской войны. – Х., 1963.
10. Тацій В.Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. – Х., 2010.
11. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.scu.gov.ua.

Надійшла до редакції 04.07.2012

Н.С. Рибак
здобувач
(Національний університет
«Острозька академія»)

УДК 342.82

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто організаційно-правові аспекти механізму реалізації вітчизняної виборчої системи. Встановлено, що організаційно-правові засади механізму реалізації вітчизняної виборчої системи мають неабияке значення для визначення її конституційно-правового змісту.

Ключові слова: організаційно-правові аспекти, механізм реалізації, виборча система, виборчий округ, виборчий бар'єр, виборча квота.

Рассмотрены организационно-правовые аспекты механизма реализации отечественной избирательной системы. Установлено, что организационно-правовые основы механизма реализации отечественной избирательной системы имеют большое значение для определения ее конституционно-

правового содержания.

Ключевые слова: *организационно-правовые аспекты, механизм реализации, избирательная система, избирательный округ, избирательный барьер, избирательная квота.*

The article deals with organizational and legal aspects of the mechanism of the national electoral system. Found that organizational and legal basis of the mechanism of the national electoral system have great importance for the determination of its constitutional and legal content.

Keywords: *organizational and legal aspects of the mechanism, electoral system, electoral district, electoral threshold, electoral quota.*

Постановка проблеми. Виборча система – один з найважливіших інституціональних факторів, які впливають на справедливе представництво, ефективне владне управління та структурування суспільно-політичного простору. Результати окремих голосувань дають змогу говорити про те, наскільки електоральні правила забезпечують принцип репрезентативності та пропорціонального представництва у виборному органі. Поєднання різних компонентів, таких як величина округу (кількість місць, які розподіляються у кожному з них), електоральна формула, поріг представництва і тип бюлетеня, впливають на ступінь пропорційності під час розподілу місць між політичними акторами на основі отриманих ними на виборах голосів. У цьому зв'язку виборча система може розглядатися як один із процедурних чинників, які впливають на результати виборів [1, с. 94].

У свою чергу, як слушно звертають увагу українські вчені Б. Райковський та М. Рибачук, різні елементи виборчої системи перебувають у тісному взаємозв'язку і їх позитивні та негативні властивості більшою чи меншою мірою проявляються залежно від того, в якій комбінації вони застосовуються. Той самий елемент виборчої системи в різних умовах може призвести до зовсім різних наслідків та сприяти розвитку або, навпаки, згортанню партійної системи у державі [2, с. 44]. Вважається вже доведеним, що ідеальної демократичної процедури проведення виборів не існує. Зокрема, представники електоральної математики зазвичай звертають увагу на те, що при виборі більш ніж із двох кандидатур жоден із варіантів голосування не забезпечує точного обліку волі голосуючих.

Водночас існує ще безліч інших факторів, які унеможливають визначення «найкращої» виборчої системи. Очевидно, що переваги й недоліки тієї чи іншої системи не мають абсолютного характеру, а пов'язані з конкретними обставинами, в яких ця система застосовується. Так, зарубіжні вчені Р. Таагепера і М.С. Шугарт акцентують увагу, що результати виборів залежать не тільки від народного волевиявлення, а й від правил. Чи йдеться про єдине «місце» президента, чи про багато місць у загальнодержавних і місцевих законодавчих зборах, правила розподілу місць, що застосовуються в різних країнах – або навіть у різних частинах однієї країни, – різні. Ключовими є питання про облік голосів і розподіл місць. Деякі виборчі системи створюють переваги для однієї чи

двох найбільших партій, так що треті партії втрачають місця та з часом втрачають політичне значення. Але інші виборчі системи дають малим партіям право на парламентське представництво у відповідності з часткою отриманих ними голосів. В результаті місця опиняються розподіленими між такою кількістю партій, що уряд може мати лише коаліційний характер [3, с. 115].

Виклад основного матеріалу. Питання організаційно-правових засад механізму реалізації вітчизняної виборчої системи має неабияке значення, оскільки у цій площині можуть бути використані різного роду маніпуляції, які мають суттєвий вплив на результати виборів. При цьому, на що особливо слід звернути увагу, норми чинного виборчого законодавства жодним чином не порушуються. Щоб домогтися бажаних результатів, обґрунтовано зазначають зарубіжні вчені Р. Таагепера і М. Шугарт, розробники виборчої системи можуть маніпулювати трьома основними змінними. Альтернативи, з якими вони стикаються, можуть бути виражені у вигляді трьох питань: по-перше, яка повинна бути величина округу; по-друге, яка повинна бути структура виборчого бюлетеня; по-третє, який повинен бути метод переведення голосів у місця в органі, що обирається [3, с. 118].

Застосування розділеного електорату (окремих виборчих округів, у яких незалежно від інших встановлюються результати виборів), акцентує увагу народний депутат України Ю. Ключковський, призводить до кількох проблемних питань. По-перше, утворення багатьох округів породжує проблему дотримання чи недотримання рівності розміру округів. При цьому слід мати на увазі два розуміння поняття «розмір округу» – як кількості мандатів (депутатів, які обираються в окрузі) і як кількості виборців в окрузі. Кореляція цих двох параметрів («ціна одного мандата», визначена у голосах виборців) є важливою вимогою, яка сприяє дотриманню принципу рівності виборців у розумінні його матеріального аспекту. По-друге, виникає проблема вибору абсолютного розміру округів. Відомо, що пропорційне представництво суттєво відрізняється при використанні багатомандатних (6–8 і більше мандатів) і «маломандатних» (2–5 мандатів) округів. Кожне з можливих розв'язань має свої потенційні наслідки, у т.ч. щодо реалізації принципів доцільності і справедливості. По-третє, необхідно визначитися, чи має існувати взаємозв'язок між результатами голосування у різних округах [4, с. 91].

Маніпуляція щодо нерівного визначення розміру виборчих округів діє, як правило, на виборах, що проводяться за мажоритарною виборчою системою. У країнах, де вибори проводяться за одномандатними округами, одні округи можуть перевищувати інші за чисельністю потенційних виборців. А це означає, що голоси виборців мають нерівну «вагу» і правило «одна людина – один голос» вже не виконується. Як слушно зазначає з цього приводу професор Університету імені Гумбольдта Г. Майер, постулатом демократії є те, що кожен виборець має право голосу, і цей голос повинен бути рівним, а точніше, рівноцінним. Дійсно,

якщо, наприклад, в одному з округів – 2000 виборців, а в іншому – 500, то в більш населений окрузі норма представництва дорівнює 0,5 на тисячу виборців, а в менш населений – 2 на тисячу виборців. Це й є нерівним визначенням розміру виборчих округів. Межі округів варто було б провести так, щоб у кожному з них було по 1250 виборців. Подібна операція називається перевизначенням розміру виборчих округів [5, с. 22].

Рівність виборчих повноважень у тих випадках, коли вибори проводяться не в одномандатному виборчому окрузі, наголошується у Пояснювальній доповіді до Кодексу належної практики у виборчих справах, яка ухвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською комісією) на 52-й сесії 18–19 жовтня 2002 р., передбачає встановлення меж виборчих округів таким чином, щоб місця депутатів, які представляють населення у нижніх палатах, рівно розподілялися між виборчими округами на основі чіткого критерію – наприклад, чисельності населення даного виборчого округу, кількості громадян, що проживають у цьому окрузі (включаючи неповнолітніх), кількості зареєстрованих виборців або й, може, кількості осіб, що реально беруть участь у голосуванні. Можна припустити й доречне поєднання таких критеріїв. Такі ж норми діють і стосовно регіональних і місцевих виборів [6, с. 96–97].

Коли цей принцип порушується, ми маємо справу з явищем, відомим у науці конституційного права як «виборча геометрія». «Виборчу геометрію» розуміємо у вигляді «активної виборчої геометрії», коли розподіл місць відразу ж призводить до нерівного представництва, або у вигляді «пасивної», яка виникає внаслідок консервації без змін територіального розподілу місць і меж виборчих округів. Крім цього, в рамках систем, у яких принцип пропорційного представництва втілено не цілковито, а надто в рамках мажоритарних (чи плюралістичних) виборчих систем, не виключена можливість іншого типу передвиборчих махінацій, які отримали назву «джерримандеринг» (англ. gerrymandering, від gerrymander – влаштовувати передвиборчі махінації), – практики маніпулювання при встановленні меж виборчих округів [7, с. 125].

Розмір виборчого округу знаходиться у прямо пропорційній залежності з іншим важливим елементом виборчої системи – структурою виборчого бюлетеня. Під останнім у науці конституційного права прийнято розуміти виборчий документ установленної форми для таємного голосування, за допомогою якого здійснюється підрахунок голосів на виборчій дільниці. На виборах до органів державної влади та органів місцевого самоврядування виборчий бюлетень містить назву та дату виборів, означення виборчого округу, номер виборчої дільниці, а також позначення місця для печатки дільничної виборчої комісії, прізвища та підпису члена дільничної виборчої комісії, який видаватиме виборчий бюлетень. Порядок розміщення у виборчому бюлетені назв політичних партій, виборчих блоків політичних партій, кандидатів визначається відповідним законом [8, с. 79–80].

Зарубіжний вчений А. Лійпарт зазначає, що структура виборчого

бюлетеня визначає спосіб подання голосу виборцем (спосіб заповнення виборчого бюлетеня) і залежить від суб'єкта, за якого має віддати голос виборець (політична партія чи/та кандидат), та пов'язаних з цим обсягу інформації, що міститься у виборчому бюлетені, й обсягу дій, які має виконати виборець при його заповненні [9, с. 21].

При збільшенні розміру виборчого округу суттєво збільшується розмір виборчого бюлетеня – як стосовно кількості інформації у ньому, так і щодо його фізичних розмірів. Це стимулює інші підходи до процедури голосування та заповнення виборчого бюлетеня, у тому числі зміну його фізичної природи з паперового носія встановленої законом форми на електронний виборчий бюлетень у формі магнітної картки, віртуальний виборчий бюлетень при електронному голосуванні за допомогою мережі Інтернет [4, с. 92]. Деякі із цих технологічних розв'язань щодо оптимізації виборчої системи несуть нові виклики у сенсі дотримання засади вільних і чесних виборів з особистим і таємним характером голосування.

З вітчизняної практики визначення структури виборчого бюлетеня заслуговує на увагу проведення виборів у 1998 та 2002 рр. до обласних та районних рад, відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 14 січня 1998 р. № 14/98-ВР, за виборчою системою відносної більшості в багатомандатних округах [10]. Система базувалася на використанні виборчих округів з 2–5 мандатами. Структура виборчого бюлетеня передбачала включення до нього усіх кандидатів, висунутих у відповідному окрузі. Спосіб голосування виборців встановлювався як категоричний, однак кожен виборець мав довільну кількість голосів: при позитивному способі заповнення бюлетеня виборець міг підтримати будь-яку кількість кандидатів, зазначених у ньому, і кожен такий голос зараховувався кожному такому кандидату на рівних засадах.

Мотивація вказаного варіанта голосування була проста: вона мала на меті при відносно великій кількості мандатів у виборчому окрузі зменшити кількість недійсних виборчих бюлетенів. Проте слід приєднатися до думки, що, строго кажучи, таку виборчу систему важко назвати мажоритарною. Більше того, такий підхід порушував один з основних принципів виборчого права – рівність виборців у сенсі рівності кількості голосів у кожного виборця [9, с. 103]. Тому відмова від такої структури виборчого бюлетеня починаючи з місцевих виборів 2006 р. є більш ніж виправданою з огляду на базові конституційні принципи виборчого права.

Серед організаційно-правових засад механізму реалізації вітчизняної виборчої системи чільне місце належить методу переведення голосів у місця в органі, що обирається. Особливо актуальним це питання постає при застосуванні пропорційної виборчої системи. Становлення виборчої системи в Україні характеризується встановленням різного розміру виборчого бар'єра, який, у свою чергу, пододала різна кількість політичних партій та політичних блоків. На чергових виборах народних депутатів України 1998 р. чотиривідсотковий виборчий бар'єр подолали

8 політичних партій і політичних блоків; у 2002 р. – 6 політичних партій та політичних блоків; у 2006 р. тривідсотковий виборчий бар'єр змогли подолати лише 5 політичних партій та політичних блоків [11, с. 10]; на позачергових парламентських виборах 2007 р. – теж 5 політичних партій та політичних блоків.

Загалом у вітчизняній науці конституційного права та політикумі висловлюються пропозиції підняти розмір виборчого бар'єра до 5–7 % чи навіть вище або знизити до 1–2 % чи зовсім відмовитись від нього [12, с. 10]. На наше переконання, слід приєднатися до думки, яка має загальне визнання: прийнятним є розмір виборчого бар'єра у межах 3–5 %, оскільки виборчий бар'єр, який є нижчим від 3 %, є малоефективним, тоді як вищий від 5 % заслуговує на оцінку дискримінаційного [4, с. 91].

Слід звернути увагу, що згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 р. № 1-рп/98 у справі про вибори народних депутатів України, встановлення розміру виборчого бар'єра є питанням політичної доцільності і має вирішуватися Верховною Радою України шляхом прийняття відповідного Закону України [13]. Щодо судової прецедентної практики Європейського суду з прав людини, то в одному з його рішень від 8 липня 2008 р. у справі «Ямак та Садак проти Туреччини» (Yumak and Sadak v. Turkey) Європейський суд з прав людини сприйняв 10 % бар'єр у законодавстві Туреччини як допустимий та такий, що не суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Свою позицію Європейський суд з прав людини аргументував тим, що такий високий розмір виборчого бар'єра мав законну мету уникнути надмірної фрагментації парламенту, тим самим сприяючи появі урядової більшості. Проте його сприйняття також частково базувалося на існуванні декількох нейтралізуючих заходів і запобіжників, зокрема допуску незалежних кандидатів, які дозволили обрати декількох курдських членів парламенту [14].

Коментуючи вищезазначене рішення Конституційного Суду України, вітчизняний дослідник М. Козюбра зауважує, що «виникає цілком слушне запитання: чи є межа відсоткового бар'єра, яка має вирішуватися на основі політичної доцільності? Одна річ, коли йдеться про 1, 2, 3, 4 %, які хоч і обмежують право певної частини виборців мати своїх представників у парламенті, проте не спотворюють загальної картини народного волевиявлення і не позбавляють виборів однієї з основних функцій – бути барометром політичного життя; зовсім інша, коли мова ведеться про 10 % бар'єр. Адже саме до цього рівня пропонується підняти його деякими народними депутатами України. Я не буду торкатись політичних аспектів цієї пропозиції – має вона шанс на проходження в парламенті чи ні. Мене бентежить вже саме внесення пропозиції. Я глибоко переконаний, якщо дотримуватися принципу верховенства права, а не керуватися виключно корпоративними політичними інтересами, такої пропозиції не було б взагалі у Верховній Раді України. Тому політична доцільність може мати значення тією мірою, якою вона не стає на пере-

шкоді самій меті виборів, не перетворює їх у декларацію» [15, с. 86]. Схожої позиції дотримується й народний депутат України Ю. Ключковський, який зазначає, що доцільність у встановленні розміру виборчого бар'єра повинна мати певні межі [9, с. 67].

Питання встановлення розміру виборчого бар'єра було висвітлено більш ніж 40 років тому американським вченим Д. Реем в «The Political Consequences of Electoral Laws» (Yale University Press, 1967), але загалом його продовжують ігнорувати, незважаючи на той факт, що це питання набагато важливіше, ніж вічне питання про те, як точно визначити пропорційність. Метод Д. Рея заснований на встановленні спеціальної математичної формули, за допомогою якої можна розрахувати найбільш оптимальний розмір виборчого бар'єра для конкретної країни. Разом з тим у Доповіді Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) досить слушно констатується про виборчі бар'єри та інші особливості виборчих систем, які ставлять перешкоди партіям у доступі до парламенту (II), що підрахунок на національному рівні дає лише дуже приблизний результат [16, с. 98].

Іншою невід'ємною складовою методу переведення голосів у місця в органі, що обирається, є правило розподілу мандатів за виборчою системою, що безпосередньо визначає ступінь пропорційності пропорційної системи. У пропорційній виборчій системі результати виборів підраховуються за допомогою виборчого коефіцієнта (виборчої квоти, виборчого метра, виборчого методу) – дільника, що використовується для визнання кількості місць, які отримає кожен список під час розподілу. Виборчий коефіцієнт – це найменше число голосів, яке необхідне для обрання одного депутата. Він може визначатися як для округу окремо, так і для всієї країни в цілому. Виборчий коефіцієнт отримується шляхом розрахунку певної математичної формули. Найчастіше використовується простий коефіцієнт, що отримується після голосування шляхом ділення у кожному окремому окрузі загальної кількості поданих голосів на кількість місць для заміщення (заповнення) [7, с. 469–470].

Світова практика оперує досить широким набором методик пропорційного розподілу місць. Здебільшого застосовуються такі виборчі коефіцієнти, які мають назву прізвищ своїх засновників: а) метод природної виборчої квоти (метод Томаса Хейра); б) правило найбільшої середньої (система Віктора д'Ондта); в) метод Імперіалі; г) метод Хера-Німейера; ґ) метод штучної виборчої квоти (метод Генрі Друпа); д) метод А. Сент-Лагю. Якщо кількість місць, відведених для окремого списку, не дорівнює загальній кількості голосів, отриманих за цим списком, тобто є певний надлишок, то він враховується при остаточному розподілі голосів виборців з урахуванням методики того чи іншого виборчого коефіцієнта, який застосовується на виборах [17, с. 145].

Однією з проблем виборів за пропорційною основою є вибір математичної моделі, за якою відбувається переведення голосів у місця. В Україні, згідно із Законом України «Про вибори народних депутатів України»,

дробові залишки розподіляються за квотою Т. Гейра (Hare quota) чи, як її ще називають, «простою квотою», або за методом «найбільшої частки, що залишилася». Застосування саме цього методу – найпростішого як для розуміння, так і для застосування, – як наголошує народний депутат України Ю. Ключковський, слід вважати виправданим [9, с. 105].

Іншої думки дотримуються фахівці Національного інституту стратегічних досліджень. Так, на їхню думку, квота Т. Гейра є не зовсім прийнятною для України, оскільки вона не сприяє пропорційному представленню усіх значущих суспільних груп. Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень пропонують застосовувати в Україні модифікований метод Сент-Лаге, обґрунтовуючи це тим, що цей метод сприяє проходженню до парламенту середніх політичних партій, що уможливить представлення у владі більшої кількості сегментів суспільства і водночас дозволить уникнути надмірної фрагментованості представницьких органів [18, с. 39].

Досліджуючи механізм пропорційного розподілу місць при застосуванні різних варіантів квот у поєднанні з «методом найбільших залишків», зарубіжні вчені Р. Таагепера та М. Шугарт дійшли висновку, що за допомогою оперування різними варіантами квот можливо програмувати певні електоральні результати (наприклад, обмежити представництво найбільшої політичної партії можливо через перехід до високої виборчої квоти). Метод д'Ондта є сприятливим для великих політичних партій, а метод Сент-Лаге – для малих [3, с. 118]. Згідно з іншою думкою, при великій кількості мандатів у виборчому окрузі нівелюється відмінність між застосуванням різних способів розподілу мандатів, зокрема різних квот [9, с. 105].

Висновки. Таким чином, організаційно-правові засади механізму реалізації вітчизняної виборчої системи мають неабияке значення для визначення її конституційно-правового змісту. Комбінування тих чи інших компонентів, які визначають засади виборчої системи, дозволяють створити переваги для певної політичної партії чи кандидата на виборну посаду. Це, безумовно, суперечить конституційним принципам рівного і прямого виборчого права, що спотворює результати народного волевиявлення.

Бібліографічні посилання

1. *Кукарцев О.* Реформування механізмів парламентського представництва регіонів у сучасній Україні // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2011. – Вип. 23. – С. 90–97.
2. *Райковський Б., Рибачук М.* Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1. – С. 44–52.
3. *Таагепера Р., Шугарт М.* Описание избирательных систем // Полис. – 1997. – № 3. – С. 114–136.
4. *Ключковський Ю.* Загальні проблеми реформування виборчої системи в Україні // Вибори та демократія. – 2008. – № 4. – С. 87–92.
5. *Майєр Г.* Виборче право як інструмент розподілу влади або виборче право й політика // Вибори та демократія. – 2005. – № 2. – С. 15–22.
6. Кодекс належної практики у виборчих справах: керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Європейською Комісією «За демократію через право» (Вене-

- ціанською комісією) на 52-й сесії 18–19 жовтня 2002 р. // *Вибори та демократія*. – 2006. – № 4. – С. 86–110.
7. *Шляхтун П.П.* Конституційне право: словник термінів. – К., 2005.
8. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К., 2007.
9. *Ключковський Ю.Б.* Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія. – К., 2011.
10. Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 14 січня 1998 р. № 14/98-ВР (втратив чинність) // *ВВР*. – 1998. – № 3–4. – Ст. 24.
11. *Фесенко В.* Вибори – 2006: практичне тестування пропорційної виборчої системи // *Вибори та демократія*. – 2006. – № 4. – С. 4–13.
12. *Крючков Г.* Якою має бути виборча система? // *Вісник Центральної виборчої комісії*. – 2009. – № 1. – С. 8–10.
13. Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 р. № 1-рп/98 у справі за конституційними поданнями народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) // *Офіційний вісник України*. – 1998. – № 23. – Ст. 93.
14. Judgment of European Court Human Rights of case «Yumak and Sadak v. Turkey» of 8 July 2008 // *European Court of Human Rights Portal*. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.echr.coe.int>.
15. *Козюбра М.* Принцип верховенства права і реформа виборчої системи // *Вибори та демократія*. – 2008. – № 4. – С. 84–87.
16. Доповідь Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) про виборчі бар'єри та інші особливості виборчих систем, які ставлять перешкоди партіям у доступі до парламенту (II): прийнята Радою за демократичні вибори на її 32-му засіданні (Венеція, 11 березня 2010 р.) і Венеціанською Комісією на її 82-й пленарній сесії (Венеція, 12–13 березня 2010 р.) на базі коментарів пана Ж.-К. Кольєра // *Вибори та демократія*. – 2010. – № 2–3. – С. 92–104.
17. Сравнительное избирательное право : учеб. пособие / под. ред. В.В. Маклакова. – М., 2003.
18. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К., 2010.

Надійшла до редакції 18.05.2012

І.В. Суходубова
науковий співробітник
(Інститут державного будівництва
і місцевого самоврядування НАПрН України)

УДК 340.134 (477)

СТАБІЛЬНІСТЬ І ДИНАМІЗМ ЗАКОНОДАВСТВА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ ТА СУТНІСТЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Досліджено проблему визначення стабільності і динамізму законодавства як його невід'ємних властивостей, а також визначено загальний підхід до встановлення співвідношення між ними. Зроблено висновок, що належний баланс між стабільністю і динамізмом законодавства дозволяє зберігати стійкість законодавства, забезпечує адекватне і водночас стале правове регулювання суспільних відносин.

Ключові слова: *законодавство, стабільність законодавства, дина-*